

ISO KRŠNJAVI KAO ETNOGRAF

TIHANA PETROVIĆ
Odsjek za etnologiju
Filozofski fakultet
41000 Zagreb, Đ. Salaja 3

UDK 39(092) Kršnjavi, Iso
Izvorni znanstveni članak
Primljeno 9.VI.1992.

U razdoblju nakon ilirskog pokreta pa do pojave Antuna Radića djelovao je čitav niz kulturnih radnika zaslužnih za razvoj etnološke znanosti u Hrvatskoj. U tu skupinu spada i Iso Kršnjavi, poznat po svojoj širokoj naobrazbi, a napose kao Odjelni ministar za Bogoštvlje i nastavu (1891). Iz dijela njegovih djelatnosti koje se dotiču etnologije vidi se da je njegovo djelovanje bilo u povijesti nacionalne etnologije nepravedno izostavljeno.

Izidor (Iso) Kršnjavi, slavna osoba hrvatske kulture, poznat je po svom sveobuhvatnom i širokom obrazovanju. Bio je: povjesničar, arheolog, povjesničar umjetnosti, pisac, prevodilac, slikar, estetičar, pravnik, političar, teoretičar. No u svemu ne samo teoretičar nego i "praktični radnik" (Vaupotić, 1980:9). Danas se čini da je o Kršnjavome manje, više sve poznato, ali začuđuje da je situacija zapravo obrnuta. O njegovu životu znamo gotovo sve, a o radu vrlo malo ili gotovo ništa (Vaupotić, 1980:9). Tek se povjesničarka umjetnosti Olga Maruševski ozbiljno bavila s doprinosima Ise Kršnjavoga graditeljstvu kao i njegovim profesorskim radom na Sveučilištu (Maruševski, 1981;1986). Ostaje još puno toga za istraživanje jer se radom i djelima I.Kršnjavoga ne može baviti jedna osoba. Potreban je čitav niz stručnjaka iz pojedinih disciplina koji će moći, baveći se svaki tek jednim dijelom Kršnjavijeva rada, dati sud i mišljenje o njemu kao slikaru, piscu, povjesničaru, arheologu, povjesničaru umjetnosti, pravniku, likovnom kritičaru.

Pokazalo se potrebnim progovoriti o Isi Kršnjavom i njegovim doprinosima nacionalnoj etnologiji. Zašto? Već je Ljubo Babić tridesetih godina ovoga stoljeća zapazio u svojoj knjizi *Umjetnost kod Hrvata u 19.st.* nabrajajući čitav niz Kršnjavijevih djelatnosti, i jednu bitnu za etnologiju; bio je i: "sabirač pučkog umijeća" (Vaupotić, 1980:8). Tu njegovu sklonost k bavljenju s raznim problemima iz narodnog graditeljstva i rukotvorstva uočila je, već spomenuta, Olga Maruševski. Ona je na jednom mjestu pretpostavila: "Možda su njegova pionirska istraživanja potakla ili barem ponešto pridonijela i *Osnovi za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu Antuna Radića (1897).*" O. Maruševski, dalje, smatra da se Kršnjavijevi *Listovi iz Slavonije* ne spominju u istraživanjima Radićeva rada "stoga što su, kao i sva Kršnjavijeva djela, više dobra čak i zabavna literatura kojoj je podloga zapažanje na terenu no ispod kojega se ipak nazire praćenje suvremene znanstvene literature s tog područja" (Maruševski, 1986:93).

Ni u prikazima povijesti naše etnologije nije dosad bio spomenut rad I. Kršnjavoga.¹

Prije nego se osvrnemo na radove i djelatnosti I. Kršnjavoga, koje su doprinos etnološkoj znanosti, potrebno je navesti nekoliko važnijih crtica iz njegove biografije. Ti nas podaci neće odvesti od osnovnog zadatka ovog priloga, ali mogu pomoći lakšem shvaćanju otkuda potječe njegovo zanimanje za etnološke teme.

Rođen je 1845. u Feričancima kod Našica (Maruševski, 1986:20,21)². U Slavoniji je proveo svoje rane godine života. Tu je dobio i prve početne poticaje za sve one djelatnosti i interese u kojima će se obrazovati i sam usavršavati cijeloga života. O tome najbolje svjedoče njegovi autobiografski zapisi. Govoreći o svom zanimanju za umjetnički obrt na jednom mjestu kaže: "Možda je vrijedno spomenuti da sam se još gimnazijalcem u Vinkovcima počeo zanimati za umjetni obrt kojem sam poslije puno brige posvetio. Stanovao sam tamo kraj kuće nekoga lončara pa sam se učio praviti lonce" (Kršnjavi, 1980:151). Učenjem i studiranjem stekao je svestrano i temeljito obrazovanje iz povijesti umjetnosti i slikarstva, filozofije, a zatim i doktorat prava.

Nakon dugogodišnjeg izbivanja u inozemstvu, gdje je studirao i živio, vratio se u domovinu. U Zagrebu je dobio mjesto sveučilišnog profesora na katedri za klasičnu arheologiju i povijest umjetnosti. Tada, 1877., započinje i sve svoje druge djelatnosti: od izgradnje Strossmayerove galerije, preko osnivanja Društva umjetnosti, organiziranja prvih izložbi, stvaranja uvjeta za osnivanje i uređenje Muzeja za umjetnost i obrt, do bavljenja politikom. Odjelni predstojnik za bogoštovlje i nastavu postaje 1891. U četiri i po godine, koliko je bio na toj dužnosti, hrvatsko je školstvo i kultura doseglo svoje vrhunce (Maruševski, 1981:31,32). Umro je 1927. u osamdesetdrugoj godini života.

U doba dok se intenzivno radilo na osnivanju Obrtnog muzeja, 1880. i 1881., na Društvo umjetnosti je stigla posredstvom bana, pa trgovačke komore molba kraljevskog ugarskog ministarstva da se za peštanski muzej načini zbirka hrvatskih narodnih vezova. Uz oznaku otkuda potječe predmet, valjalo je dodati podatke: "opis tehnike, bojadisanje, prijedloge glede poboljšanja strojeva, itd." (Kršnjavi, 1980:182). Budući da takvih zbirki i podataka nije bilo, krenulo se ka istraživanju, a smatralo se da to mora biti uloga novog obrtnog muzeja koji je trebalo otvoriti. Bila je planirana "ekspedicija" koja bi provela istraživanje, no od te se ideje odustalo. Odlučeno je prirediti u Zagrebu izložbu na kojoj bi se ujedno mogli nabaviti predmeti za novi obrtni muzej. U razne su krajeve Hrvatske u lipnju 1881. poslale molbe za skupljanje što više predmeta i njihovih opisa, a otvorenje izložbe planirano je za listopad iste godine. Međutim, u rujnu još nije bila prispjela nijedna prijava za sudjelovanje na izložbi. To je ponukalo Kršnjavoga da sam krene na put: "Nije mi preostalo drugo no put pod noge. Pošao sam na svoj trošak putovati po Slavoniji" (Kršnjavi, 1980:182). Rezultat toga puta je izložba i dva pisana rada: putopisne crtice *Listovi iz Slavonije* (1882) i rasprava *Narodni građevni styl* (1887). Putopisne crtice *Listovi iz Slavonije* izašle su u Narodnim novinama u dvadeset nastavaka u razmacima od mjeseca studenoga 1881. do veljače 1882. Godine 1882. objavio ih je Kršnjavi u vlastitoj nakladi u knjizi s istim naslovom.³ Miroslav Vaupotić piše da su *Listovi iz Slavonije* izraz Kršnjavijevih sklonosti "i u pisanju i u djelanju", a

da su im svojstva "praktična namjena puta, tj. etnografsko-folklorno snimanje slavonskoga kućnog obrta.", "kunsthistorijska deskripcija đakovačke katedrale", a treća je karakteristika "struktura putopisnih zabilježaka" (Vaupotić, 1980:24). Sam Kršnjavi svjesno kaže da je *Listove* "zaodjenuo beletrističkom svježinom" jer: "Da sam priopćivao samo recepte za bojadisanje i tehničke izraze, pa suhoparni putopis poput putopisnih knjiga i nekih putopisnih listova, tko bi to čitao?" (Kršnjavi, 1980:106).

Na tom svom putu Kršnjavi je obišao područje istočne Slavonije: od Osijeka (Čepin) preko Đakovštine (sela Vuka i Budrovci), vinkovačka sela (Ivankovo, Retkovci, Perkovci, Cerna, Gradište, Privlaka, Otok, Komletnici), te veći dio Srijema do Zemuna (Tovarnik, Lovas, Novak - Bapska, Šid, Erdevik, Ilok, Šarengrad, Palanka, Batajnica, Stara Pazova, Golubinci, Putnici, Nikinci). Građa koju je zapisivao odnosi se na narodno graditeljstvo, odjevne i upotrebne predmete, napose na razne vrste platna, tehnike tkanja i tkalačke termine, vezove, češljanje kose, povezivanje glave. Posebno se zanimao za recepte domaćih boja za bojanje vune, pa nekolicinu donosi u cjelosti kao i za tehniku bojanja jaja zvanu *svilopis*, te šaranje tikvica. To su podaci koje svaki etnolog, koji se bavi etnografskom prošlošću istočne Slavonije i Srijema treba proučiti i koristiti.⁴ Osobitu pažnju pri zapisivanju Kršnjavi obraća nazivima za pojedine predmete i njihove dijelove, kao i nazivima tkanja. Ne zadovoljava se samo navođenjem naziva i njihovim objašnjenjima nego ih i uspoređuje s njemu poznatim nazivima u drugim selima, a služi se i objašnjenjima iz Vukova rječnika, što i sam navodi.

Kao praktičar predviđao je da će za Obrtni muzej za svaku uobičajenu tehniku tkanja trebati naručiti jedan model, tj. tkalački stan s navijenom osnovom, kao i da će biti potrebno načiniti "ilustrirani tehnološki rječnik" za tkanja i tehnike tkanja (Kršnjavi, 1882:48). Takav rječnik do danas, nažalost, nije načinjen, a bio bi neophodan.⁵

Na putu je bilježio razmišljanja i reakcije tadašnjih kazivača, a na više mjesta kritizira i savjetuje, kao da nastavlja tradiciju Reljkovićeve *Satira*: "Naše šokice kad i znadu dobro kuhati, ne znadu jedno, a to jest mast tako dobro i valjano spraviti da jim ostane nepokvarena, razlog je tomu da ne čiste kako valja posude u kojih mast spravljaaju, kao što i ne peru burad za vino. Radi toga jednu većinom jela, začinjena udarajućom mašću, te poboljevaju od groznice" (Kršnjavi, 1882:48). Uočava strane utjecaje na narodne izrađevine, naročito njemačke i međarske na nošnju. Podruguje se "Švabama", koji su u Lovasu na proštenju plesali u krčmi valcer, a hvali "naše seljake" koji "plešu svoje krasno, ritmično, dostojanstveno kolo" (Kršnjavi, 1882:76). U Srijemu je uočio i naglasio neke zanimljivosti iz arbanaskog sela Nikinaca: "Te su žene čudno obučene. Kratka suknja od vune, zvana furgun, siže jedva do koljena, a noge su obučene u debele, vunom podstavljene natikače" (Kršnjavi, 1882:92).

Zanimljivo je, ali nimalo čudno jer bio je i slikar, da je prilikom obilaska sela Kršnjavi sam crtao važnije predmete i objekte. Na temelju zapisa i crteža nastala je nešto kasnije, 1887, rasprava *Gradevni narodni styl*. Svrha te rasprave je praktična: želio je spriječiti izgradnju vila u švicarskom stilu u Zagrebu, pa žuri objaviti svoje crteže "da se posagrade te ville u stylu narodnom" (Kršnjavi, 1887:2). U tom radu opisuje slavonske i srijemske kuće, hambare i cijela dvorišta s gospodarskim zgradama. Naročito se bavi

pojednim zanimljivijim dijelovima kuće, njihovim izvedbenim varijantama i ukrasima. Pojedine građevinske elemente uspoređuje s grčkim stilovima u arhitekturi. Tako ga izvedba vijenca na jednoj kući podsjeća na arhitrav jonskoga stila. Žali i utvrđuje da postoji malo dobro obrađenih publikacija s prikazom drvenih građevina. Tek ih je bilo nešto s prikazima švicarskih i staronjemačkih kuća uz Rajnu. Slovačkih, rusinskih, ruskih i norveških je bilo nedovoljno za usporedbu "koja bi mogla voditi do znanstvenog rezultata" (Kršnjavi, 1887:9).

I treći njegov rad u kojemu donosi podatke zanimljive etnologima objavio je pod naslovom *Kućna industrija na budimpeštanskoj izložbi* (1886). Rad opet prikazuje Kršnjavijev smisao za praktično. Izložba je bila zamišljena kao spoj znanosti i gospodarstva, tj. gospodarskog probitka sela i cijele države (Kršnjavi, 1886:16). Kršnjavome je izložba bila prilikom za usporedbu predmeta iz raznih krajeva Austro-Ugarske monarhije, bolje rečeno bila mu je to prilika za usporedbu ukrasa i ornamenata na tim predmetima. Raspravlja o kontinuitetu i postanku vegetabilnih ornamenta, a spominje rimske i bizantske kulture elemente. Na kraju osvrta donosi zanimljive podatke o predturskim i turskim utjecajima, koje ilustrira na primjeru "fine prozirne pamučne tkanine" poznate u našim krajevima pod raznim imenima: "srpsko platno, misir, čenar" (Kršnjavi, 1886:23).

Jedan predmet, sasvim običan, *pavlaka* (navlaka za jastuk), koju je pronašao u Otoku i otkupio za muzej, poslužila je Kršnjavome kao polazište istraživanja. Kad je razmjenom za uzorke tkanja iz naših krajeva, ili kako ih Kršnjavi naziva "naše krpice", dobio iz Norveške vezivo s motivom sasvim identičnim onom na *pavlaci* iz Otoka, napisao je kratku raspravu o podrijetlu narodne ornamentike (Kršnjavi, 1980:183).

Još se jedno Kršnjavijevo zanimanje dotiče etnologije - zanimanje za zadružno - gospodarske probleme. To se zanimanje već naslućuje u *Listovima iz Slavonije*, gdje žali za propašću zadruga; nastavlja se u doba kad postaje saborskim zastupnikom, koji svojim govorima i prijedlozima nastoji aktivno zaštititi zadruge. O tome svjedoče rukopisi *Saborski govor o zadrugah* i *Život Hrvata u kući i obitelji*, koje čuva Arhiv Hrvatske.⁶

Potrebno je navesti još jedan manje poznat podatak. Kršnjavi je bio suradnik, tj. skupljač građe Baltazaru Bogišiću za *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena* (Bogišić, 1874). Zabilježen je kao suradnik, ali se čini da nije dao puno odgovora.⁷

Osim što je sudjelovao u skupljanju etnografskih predmeta i podataka o njima, poticao je i druge na takav rad, u prvom redu učiteljski kadar. Ferdo Hefele je bio jedan od tih marljivih skupljača, a Kršnjavi ga spominje i u svojim radovima (Kršnjavi, 1887:6; 1980:183). Ti su predmeti, ponajčešće opet uzorci tkanja i veziva došli u Hrvatski školski muzej, tadašnji pedagoški muzej.⁸

Kršnjavijeva djelatnost se nastavlja dalje raspisom natječaja za "ujedno tkane čilime" (čilime tkane na širokim stanovima koji se sastoje od samo jedne pole tkanja bez

sastavljanja) i natječaja "za bojadisanje bilinskim bojama." Planirana je bila i nagrada za žene koje bi podučavale u "starovirskom načinu bojadisanja"⁹ (Kršnjavi, 1980:184).

Držao je razna predavanja pa u *Autobiografiji* na jednom mjestu navodi: "Da podigne ukus i da zainteresuje za pučki obrt, predavo je u manastiru milosrdnih sestara o stilu u tekstilnoj umjetnosti, te je reformirao u tom zavodu sav ručni rad i izrađivanje crkvenih paramenata" (Kršnjavi, 1980:247).

Kao kritičar budno je pratio sve događaje pa se između ostaloga osvrće na Layevo izdanje s prikazom narodnih motiva. Smatrao je da Lay ne razlikuje razne tehnike veziva, no ipak mu priznaje da je "prvi otkrio to narodno blago naše pučke ornamentike" (Kršnjavi, 1980:177-178).

U borbama za osnivanje zbirke koja će kasnije poslužiti kao temelj Muzeju za umjetnost i obrt, nastojao je iz već postojećih muzejskih zbirki muzeja izdvojiti zbirke narodnih rukotvorina, u prvom redu vezova i tekstila. Sam na jednom mjestu piše: "Dan danas četiri se muzeja natječu u sabiranju umjetnih obrtnina, a tri od njih se bave seljačkim umjetnim obrtom" (Kršnjavi, 1980:181). Njegovom zaslugom su pojedini europski muzeji dobili etnografske predmete, napose uzorke tekstila iz Hrvatske (Kršnjavi 1980:183 i 1883:7,8).

Kršnjavi je od 1897. do 1918. držao predavanja iz predmeta nazvanog *Povijest umjetnosti i kulture* (Stahuljak, 1981:12). Može se pomišljati da su se neka njegova predavanja dobrim dijelom bavila etnološkim temama ako uzmemo u obzir da su u *Planu predavanja* tekstil, keramika i obrada metala zauzimali važno mjesto, ispred tektonike, arhitektonike, kiparstva i slikarstva (Maruševski, 1981:33-34). Vjerojatno je spominjao i koristio podatke iz raznih tema narodne kulture, napose iz tekstilnoga rukotvorstva, motiva i graditeljstva.¹⁰

Interes Ise Kršnjavoga za etnološke teme nije nastao sam od sebe već je proizašao iz svukupnih kulturnih i gospodarskih prilika u Hrvatskoj i Europi u drugoj polovini 19. st. Tijekom 19. st., a naročito na razmeđu 19. i 20. stoljeća razvio se u Hrvatskoj i Europi "problem relacije umjetnosti i naroda, nacionalne umjetnosi, pa čak i umjetničkog nacionalizma" (Posavac, 1991:229). Otuda je proizašla Kršnjavijeva potreba, ali i ljubav, za poznavanjem narodnog, tj. "kućnog obrta". U borbi za oživotvorenje umjetnog obrta traži hrvatske narodne i nacionalne umjetničke karakteristike, a kad govori o odnosu umjetnosti i naroda, govori o hrvatskoj umjetnosti. Kad govori o građevnom narodnom stilu, govori o "hrvatskom građevnom stilu" (Posavac, 1991:229). Koliko ga je taj problem zaokupljao, naročito tkanine i veziva, najbolje se vidi iz novinske replike Šime Ljubića, upravitelja arheološkog odjela Narodnog muzeja, kad spominje da su se te umjetnine Kršnjavome toliko omilile "da noć i dan, u novinah, na katedri, po ulicah i trgovih i bogzna gdje o tom bilo ma koga, hoćeš nećeš muči i drapa" (Maruševski, 1986:109).

Kad uzmemo u obzir navedene djelatnosti Ise Kršnjavoga (a to je tek jedan dio) koje se dotiču etnologije na bilo koji način: od skupljanja terenske građe, organiziranja

čitvog niza izložbi (Zagreb, Trst, Budimpešta) i muzejske djelatnosti, borbe za spašavanje narodne graditeljske baštine, do njegovih predavanja koja su vjerojatno uključivala etnografsku građu i podatke, ne možemo, a da ne zaključimo da je njegovo djelovanje bilo u nacionalnoj etnologiji nepravedno izostavljeno. Nije bio etnolog, ali je mislio kao etnolog kad je govorio o nedostatku komparativnih podataka, kad je uspoređivao ukrase i ornamente, kad je raspravljao o kontinuitetu i postanku ornamenata ili kad je govorio o različitim kulturnim elementima.

Kršnjavome u okvirima nacionalne etnologije pripada časno mjesto u cijelome nizu preteča etnološke znanosti i to onoj skupini, koja je djelovala nakon ilirskog pokreta pa do pojave Antuna Radića. Teško da će se moći ustanoviti Kršnjavijevi utjecaji na rad Antuna Radića kako je to postavila Olga Maruševski. Ako i nije izravno utjecao na Radića i njegov rad, utjecao je, posredno ili neposredno, tijekom dužeg razdoblja na cijeli niz ljudi (učitelja, svećenika) koji su se bavili onim problemima kojima će se kasnije baviti etnologija.

BILJEŠKE

- ¹ Za potrebe pisanja priloga korištena su dva rada koja donose pregled razvoja etnološke znanosti u Hrvata: Milovana Gavazzija iz 1930. i Vitomira Belaja iz 1974. Vidi popis literature.
- ² Postoji dilema o mjestu rođenja I. Kršnjavoga. Sam Kršnjavi u *Autobiografiji* navodi kao mjesto rođenja Našice. U rodnom i vjenčanom listu navedeni su kao mjesto rođenja Feričanci kod Našica. O tome vidi: O. Maruševski, Iso Kršnjavi kao graditelj, *Iz biografije*, Zagreb, 1986, str. 20-33.
- ³ Upravo se priprema ponovno tiskanje *Listova iz Slavonije*. To će biti kritičko izdanje s naslovom *Listovi iz Slavonije i drugi spisi*, a priređivač je dr. Katica Čorkalo. Ovo izdanje izlazi kao prva ili druga knjiga u ediciji *Udio Slavonije u hrvatskoj književnosti*. Izdavač je *Privlačica* iz Vinkovaca. Za informacije zahvaljujem dr. Katici Čorkalo.
- ⁴ Etnolozi su rijetko koristili podatke I. Kršnjavoga: vidi npr.: Z. Lechner, Tkalja na sjeveroistoku Hrvatske, *Etnographia Pannonica*, Etnološka tribina, Zagreb, 1982, str. 111-119.
- ⁵ Vrijedan pokušaj u pripremi građe za takav rječnik je rad Jelice Belović-Bernadzikowske *Građa za tehnološki rječnik ženskog ručnog rada* (Separatni otisak iz Školskog vjesnika), Sarajevo, 1898.
- ⁶ U potrazi za terenskim zabilješkama s puta po Slavoniji I. Kršnjavoga pregledala sam njegovu rukopisnu ostavštinu u Arhivu Hrvatske. Takve bilješke nisam našla, no naišla sam na podatak da se u kutiji I. ostavštine Kršnjavi, a pod brojem 2. nalazi rukopisni nacrt radnje: *Život Hrvata u kući i obitelji*. Podatak u popisu kaže da se tekst na njemačkom jeziku sastoji od 26 netočno numeriranih listova. Ustanovljeno je da je radnja vjerojatno zagubljena u novije vrijeme jer se ne nalazi na svom mjestu.

- Naslučujem da je radnja posvećena zadrugama. U istoj kutiji pod brojem 43. nalazi se *Saborski govor o zadrugah*, koji ima 27 stranica neuređenoga tekst.
- ⁷ U drugoj skupini izvjestitelja naslovljenoj *Neposredno za riječ raspitano i zapisano u Beču i u Odesi* naveden je i Izidor Kršnjavi (Bogišić, 1874:53). Njegovi se podaci odnose na područje Našica, Orahovice i Vinkovaca s okolnicama u brodskoj pukovnici, a u knjizi su navedeni pod kraticom NAŠ (Bogišić, 1874:73).
- ⁸ Popis predmeta nalazi se u Imovniku XXVI: Narodne nošnje i uzorci ženskih narodnih radnja i Imovniku XXIX: Ženski ručni rad u pučkoj školi. Pretpostaviti je da su predmeti skupljeni inicijativom I. Kršnjavog. Veći dio tih predmeta preuzeo je 1919. Etnografski muzej u Zagrebu. Zahvaljujem stručnjacima Hrvatskog školskog muzeja na uvidu u građu.
- ⁹ Kršnjavi je i sam skupljao ćilime. vidi: V. Tkalčić, *Seljačko ćilimarstvo u Jugoslaviji*, Zagreb, 1929.
- ¹⁰ U znanstvenom se radu koristio pozitivističkim pristupom, karakterističnim za njegovo doba. Ugledao se na Gottfrieda Sempera i Viollet - le - Duca, tadašnje vodeće teoretičare povijesti umjetnosti.

LITERATURA

Belaj, Vitomir: Das Werden der Ethnologie bei den Kroaten, *Ethnologia Slavica* V, Bratislava, 1974, str. 233-252.

Bogišić, Baltazar: *Grada u odgovorima iz razliĉnih krajeva slavenskoga juga*, JAZU, Zagreb, 1874.

Gavazzi, Milovan: Razvoj i stanje etnografije u Jugoslaviji, *Lud Slowianski* 1/2, Krakow, 1930, str. 266-296.

Kršnjavi, Izidor: *Listovi iz Slavonije*, Zagreb, 1882.

*** : Godišnje izvješće tajnika prof.dra. Kršnjavoga, *Āetvrto godišnje izvješće društva umjetnosti u Zagrebu za godinu 1882.*, Zagreb, 1883, str. 7-20.

*** : Kućna industrija na budimpeštanskoj izložbi, *Glasnik društva za umjetnost i umjetni obrt* I, Zagreb, 1886, str. 16-23.

*** : Građevni narodni styl, *Glasnik društva za umjetnost i umjetni obrt* III, Zagreb, 1887, str. 1-9.

*** : Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u moje dobe, Iz mojih zapisaka (Zagreb, 1905), *Pet stoljeća hrvatske književnosti* 68, Matica hrvatska, Zagreb 1980, str. 149-241.

*** : Autobiografija, (Vijenac 27), *Pet stoljeća hrvatske književnosti* 68, Matica hrvatska, Zagreb, 1980, str. 242-254.

Maruševski, Olga: Izidor Kršnjavi i "dnevnik" njegove borbe za profesuru, *Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti* 7, Zagreb, 1981, str. 23-39.

*** : *Iso Kršnjavi kao graditelj*, Zagreb, 1986.

Posavac, Zlatko: *Iso Kršnjavi kao estetičar i teoretičar umjetnosti u: Novija hrvatska estetika*, Zagreb, 1991, str. 213-243.

Stahuljak, Tihomil: *O stogodišnjici nastave povijesti umjetnosti na Sveučilištu u Zagrebu, Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti 7*, Zagreb, 1981, str. 9-22.

Vaupotić, Miroslav: *Iso Kršnjavi, Pet stoljeća hrvatske književnosti 68*, Matica hrvatska, Zagreb, 1980, str. 7-30.

ISO KRŠNJAVI AS ETHNOGRAPHER

Summary

Iso Kršnjavi was born in Feričanci, near Našice in 1845. He spent his early childhood in Slavonija where he received first impulses for his later activities and interests which he pursued and kept improving all his life. By learning and studying he acquired many-sided and thorough knowledge of painting, history of art and philosophy and he also received a doctorate in law. After a long stay abroad he returned to the country in 1877 when he was appointed professor at Zagreb University, Department of classic archeology and history of art. In 1891 he became minister of religion and education and remained on this duty for four years - in this period Croatian school system and culture reached their top. He died in Zagreb in 1927. So far Iso Kršnjavi has not been mentioned in the history of Croatian ethnology. In this study only some of his activities related to ethnology are dealt with: field gathering of material, organization of a number of exhibitions (in Zagreb, Trieste and Budapest), museological activities, efforts to save national architectural heritage, lectures at the University which included material and information on ethnography. All these facts indicate that his ethnological activities have been unjustifiably omitted. In the framework of national ethnology Iso Kršnjavi belongs among predecessors of ethnology i.e. in the group active after the Illyrian movement and before the work of Antun Radić.

Translated by Irena Naglić